

НДІ КАРПАТОЗНАВСТВА: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Суперечки про переваги "академічної" чи "вузівської" науки втрачають сенс, якщо детальніше приглянутися до восьмирічної діяльності Науково-дослідного інституту карпатознавства Ужгородського державного університету, створеного за наказом Міністерства освіти (тепер і науки) від 31 березня 1992 р. НДІ карпатознавства виник як один з уже існуючих в університеті самостійних науково-дослідних установ (СКТБ "Квант", Центр Гунгарології, Інститут фізики і хімії твердого тіла, інститут фітогеографії), що було викликано наявністю висококваліфікованих кадрів в цих галузях науки та необхідністю концентрації зусиль для ефективного їх використання. Новий структурний підрозділ університету робив перші кроки на базі лабораторії "Карпатика" історичного факультету, засновниками якої були проф. Балагурі Е.А., д-мч Тиводар М.П.

Задумка створення такого єдиного гуманітарного осередку випливала з потреби комплексного дослідження історії, археології, етнографії, фольклористики, мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства у Закарпатті, при його взаємозв'язках з усім Карпатським регіоном та русино-українською діаспорою. Життя децю скорегувало діапазон наукових спрможностей і зацікавлень. Обставини значно звузили проблематику досліджень, які об'єднали пріоритетні напрямки - археологів, істориків, етнологів, етнополітиків. Хоча кількість штатних працівників донедавна була зведена до мінімуму (4 чол.), що засвідчило загальну тенденцію занепаду науки в період трансформаційних процесів і українського державотворення. Тому не всім нашим задумах судилося збутися.

Тим не менше за роки діяльності НДІ карпатознавства УжДУ у світ вийшло 8 випусків збірника наукових праць "Карпатика", в тому числі спеціалізовані: з археології, етнології та етнополітики. Працівниками Інституту опубліковано десятки монографій, сотні статей в наукових і періодичних виданнях.

До числа найзначніших праць, підготовлених штатними працівниками і сумісниками слід віднести монографічні видання: Балагурі Е.А. і Котигорошка В.Г. Древняя история Верхнего Потисья. - Львов, 1991; Котигорошко В.Г. Населення Верхнього Потисья в III ст. до н.е. - IV ст. н.е. (період Латена і римського

часу) - Бухарест, 1995 (румунською мовою); Котигорошко В.Г. Фракийцы Верхнего Потисья (III ст. до н.е. - IV ст. н.е.) - Ужгород, 1995; Тиводар М.П. Традиційне скотарство українських Карпат другої половини XIX - першої половини XX ст. Історико-етнологічне дослідження. - Ужгород, 1994; Тиводар М.П. Закарпаття: народознавчі роздуми. - Ужгород, 1995; Палаєнко Г.В. Діячі історії, науки і культури Закарпаття. Малий енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і перероблене. Ужгород, 1999; Данилюк Д.Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.). - Ужгород, 1997; Данилюк Д.Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII - XX ст.). - Ужгорода 1999; Макара М.П. Закарпатська Україна: шлях до воз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 - січень 1946 рр.) - Ужгород, 1995; Макара М.П., Мигович І.І. Карпатами поріднені. Історичний нарис українсько-словацьких етнополітичних та етнокультурних відносин. Видання друге, доповнене. - Ужгород, 1999; Макара М.П., Мигович І.І. Закарпатський соціум: етнологічний аспект. - Ужгород, 2000.

Зараз інститут набирає нових обертів. Хоч і повільно, поліпшується фінансування, оновлюється склад виконавців, що падає на оптимізм.

Результати наукових пошуків апробувалися на міжнародних, загальноукраїнських, регіональних та вузівських наукових конференціях, симпозіумах. Виступи карпатознавців у загальнодержавних, обласних ЗМІ з важливих питань історії, соціального, етнополітичного та етнокультурного життя носять, як правило, резонансний характер, привертають увагу владних структур, науковців, широкої громадськості, викликають часом жваві дискусії.

Інститут співпрацює з науковими структурами Львівського, Київського, Чернівецького, Івано-Франківського університетів та інших вузів України. Маємо творчі контакти з Інститутом історії України, Інститутом фольклору і етнографії, Інститутом соціології, Інститутом національних відносин та іншими науковими установами Національної академії наук.

Наше географічне розташування, добрі традиції, спільні наукові зацікавлення вчених регіону спонукають до плідного співробітництва з науковими установами Угорщини, Румунії, Словаччини, Югославії. Нашими гостями бувають вчені Німеччини, Італії, Канади, США. Прикладом тому наші спільні археологічні та етнологічні експедиції з Румунським інститутом фракології, Музеєм історії і культури м.Сату Марє (Румунія).

Национальним музеєм Угорщини (Будапешт), Інститутом суспільних відносин Словачької академії наук (м. Кошице) та іншими науковими установами близького і далекого зарубіжжя.

Інститут виступив організатором міжнародної наради експертів з питань вивчення слов'янських культур та наукової конференції "Слов'янські культури на рубежі ХХІ ст."; науково-практичної конференції "Міжетнічні відносини в Закарпатті: історія, сучасні проблеми", міжнародної конференції "Українсько-румунські відносини: минуле і сучасність" та упорядником збірників їх матеріалів.

Враховуючи наші скромні фінансові можливості, за останні роки більшість тематичних наукових конференцій довелось проводити спільно з Регіональним центром соціально-економічних і гуманітарних досліджень, Інститутом інформатики, економіки і права, Закарпатською обласною державною адміністрацією, товариством "Просвіта", іншими науково-просвітніми та національно-культурними організаціями.

Дієвість досліджень вузівських працівників полягає в тому, що їх наукові пошуки, висновки використовуються в навчальному процесі, зокрема при викладанні вітчизняної історії, спеціальній "Історичне краєзнавство" та інших, які читаються для студентів історичного факультету УжДУ, вчителів-істориків міста і області. Оpubліковані матеріали досліджень використовуються в інших навчальних закладах Закарпаття при викладанні історії України, оформленні експозицій обласного і місцевих музеїв. Вони лягають в основу при написанні загальноючих праць з історії нашого краю, Карпатського регіону і загальноукраїнської історії.

Зокрема, матеріали досліджень наших працівників були використані при написанні першого і другого томів "Нарисів історії Закарпаття", опублікованих у 1993 і 1995 рр., які є вагомими навчальними публікаціями на допомогу студентам і вчителям при вивченні історії рідного краю. Науковці, які досліджують повоєнний період історії Закарпаття, зараз працюють над написанням третього тому цієї праці, що покладає на них архіважливу відповідальність за об'єктивне та виважене відображення розвитку Закарпаття після його возз'єднання з Україною. Справа в тому, що історична наука і публіцистика дають неоднозначні оцінки цього періоду. Чимало питань політичного, економічного порядку досі є предметом не стихаючих дискусій.

Джерельною основою історичних досліджень нам служили і служать документальні джерела, що містяться в фондах

Державного архіву Закарпатської області, статистичні матеріали, наукові і періодичні видання латинською, угорською, чеською, німецькою та іншими мовами. Введення в науковий обіг нових архівних документів сприяло значному розширенню документальної бази досліджень, особливо подій періоду передодня, самої Другої світової війни та післявоєнних років.

Насамперед належить відмітити провідну роль і незаперечну гордість НДІ карпатознавства у діяльності групи науковців-археологів під керівництвом проф. Балагурі Е.А. З перших днів тут складалося ядро дослідників-ентузіастів: Котигорошко В.Г., який за роки творчої роботи виріс до доктора наук, Черкун Й.К., яка захистила кандидатську дисертацію. У групі виростають молоді фахівці Алискевич Я.А. і Прохисенко І.А.

Наукова актуальність комплексної теми "Етнокультурні процеси та взаємозв'язки населення Верхнього Потисся в II тис. до н.е. - I тис. н.е." полягає в тому, що її виконавцями вперше у вітчизняній і зарубіжній історіографії створена концепція етнокультурного та історико-культурного розвитку Закарпаття.

Полюві дослідження археологічною групою НДІ карпатознавства УжДУ впродовж кількох років проводяться за рахунок вітчизняних спонсорів або зарубіжних партнерів. Так, на багатопаровому городищі в с. Мала Кошня вже кілька років розкопки проводяться за рахунок концерну "Скорпіон" (ген. дир. Байвагій В.М.), корпорації "Моноліт" (дир. Зомбор Т.І.). Дослідження православного монастиря в с. Грушове спонсорував Музей історії і культури м. Сату Марє (Румунія); на дослідження староугорського могильника в с. Чома Берегівського району кошти виділяло Міністерство культури Угорщини, розкопки на городищі Читатія в с.м.т. Солотвино проводилися за підтримки Румунського інституту фразкології.

Про широкі міжнародні контакти археологів Ужгородського університету та визнання свідчить їх систематична участь в періодичних засіданнях Європейської комісії експертів (м. Мангалія, Румунія), в чергових засіданнях вчених Угорської академії (Будапешт), Міжнародного архівного симпозиуму (Ніредьгаза) та ін. Крім названих наукових установ Румунії, Угорщини, університетські археологи співпрацюють з кафедрою металургії Кошицького технологічного університету (Словацьчина).

Для ґрунтового дослідження етнічної історії регіону добре прислужилися археологічні розкопки на новобудовах Закарпаття. Це дозволяло значно розширити джерельну базу,

висвітлити складні питання, які стосуються природо-географічних факторів у Карпатах в далекому минулому, з'ясувати економічну і соціальну топографію мешканців поселень та городищ, динаміку етнічних процесів взаємозв'язків і демографії.

Зуважимо, що методологічною основою археологічних досліджень є принципи пізнання культурно-історичних і етнокультурних явищ окремо та в сукупності, співставлення їх на загальнокультурному фоні європейської цивілізації. Методика досліджень базується на типологічному порівняльному аспекті джерел матеріальної культури пам'яток або культури в цілому. Як виявилось, одним з найскладніших завдань археології є визначення генези культур, динаміки етнічних процесів, історичної долі їх народів.

Щодо обраних хронологічних рамок, то це був період найбільш активних історичних заворушень, які слабо досліджені у вітчизняній та зарубіжній історіографії Центральної Європи.

Окремо необхідно сказати про спільні українсько-румунські наукові контакти університетських археологів. За угодою про співробітництво НДІ карпатознавства з румунським Інститутом фракології та Сату Марським музеєм історії і культури з 1995 р. розпочалися спільні дослідження історичних та етнокультурних процесів у регіоні. Археологічні розкопки велися на території України (Закарпаття) та Румунії (повіт Сату Марє), під час сезону продовжувались дослідження багатодарового городища Чигаття в Солотвині Тячівського району. В результаті встановлена стратифікація пам'ятки, зокрема її фортифікаційних, господарських споруд.

Одна експедиція провела шурфовочні роботи на території Грушівського православного монастиря XIV - XVII ст. В ході розвідувальних розкопок було відкрито церковну споруду XVII ст., яка входила до монастирського ансамблю. Підсумки експедиції підведені на міжнародній науковій конференції в м. Сату Марє в листопаді 1998 р., присвяченій українсько-румунським відносинам в минулому і зараз. Матеріали обговорення опубліковані у збірникові наукових доповідей вказаної конференції, що вийшов у м. Сату Марє в 1998 р.

Найважливіші наукові розвідки, повідомлення і статті про спільні археологічні розкопки попередніх років частково оприлюднені в румунських наукових виданнях та у п'ятому спецвипуску збірника "Саятіса-Карпатика" (Ужгород, 1998р.).

Поважним дослідженням, виконаним в інституті, була історія селянства Закарпаття (середина XIX - перша половина

XX ст.) на чолі з проф. Ільком В.І. Виконавці взяли і опрацювали понад 900 справ, документи яких на іноземних мовах зберігаються у двадцяти фондах Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), проаналізували різноманітні угорські, чехословацькі статистичні матеріали, вивчили публікації періодичних видань. В науковий обіг було введено велику кількість нововиявлених архівних джерел, які можуть використовувати наступні покоління істориків.

Зібраний і узагальнений дослідниками фактичний матеріал став основою для численних публікацій, матеріали яких широко використані при написанні узагальнюючих праць, де розглядаються основні етапи аграрного розвитку краю, еволюція соціально-економічної історії села, становлення селянства, соціальні конфлікти на селі і т.ін.

Основні положення і висновки дослідження висвітлювалися на сторінках періодичних видань, у збірниках тез, доповідей і повідомлень. Виконавці теми виступали на міжнародних, державних, регіональних, обласних і вузьких наукових конференціях. Всього по темі було опубліковано біля 40 наукових праць обсягом понад 30 др.арк. В ході виконання теми захищено одну кандидатську та одну докторську дисертацію.

Серед різноманітних аспектів історичних досліджень поважне місце займає тема "Художнє життя та художня культура Закарпаття першої половини XX ст.". Група, очолювана професором Попом І.І., поставила перед собою мету: виявити основні напрямки розвитку художнього життя Закарпаття, визначити місце цього процесу в загальноукраїнському та європейському процесах демократичного розвитку; дати характеристику деформації культурного життя в краї у період угорської окупації. Це визначало наукову актуальність теми дослідження та реконструкції художнього життя Закарпаття. Справа в тому, що проаналізована література повоєнного часу з цього питання окрім її ідеологічної односторонності, тільки описово інтерпретувала й самі художні та мистецькі твори, не розкриваючи процеси художнього життя.

Тим часом перша половина XX ст. - це один із значних етапів історії культури Закарпаття. На цей період припадають і основні процеси так званого другого національного відродження на Закарпатті, що проходило в складних політичних умовах входження його на правах автономного краю до складу ліберально-демократичної Чехословаччини. Саме в цей час поступово змінюється характер культури у співвідношенні і

взаємодії між її окремими галузями, формуються нові художні напрями, мистецтво набуває нових рис. У цей період література і мистецтво краю стають предметом роздумів вчених, письменників, художників. Художня культура Закарпаття не тільки набуває зрілих національних рис, але і на багато десятиліть визначає шляхи розвитку духовного життя краю.

Накреслені наукові проблеми в умовах розбудови державності України та можливість використання результатів в практичній роботі державних управлінських установ, освітніх та культурних закладів, національно-культурних товариств мали визначити основні напрями ведення конкретного дослідження.

Аналізуючи процеси культурного відродження в тодішній Підкарпатській Русі, дослідники звернули увагу на те, що серйозною перешкодою на шляху творчого розвитку русинів-українців залишалась недорозвинутість їх національної свідомості, при наявності боротьби трьох культурно-національних напрямків - російського, українського та русинського.

Російський (русофільський або москвофільський) напрямок продовжував традицію, зачаткову будителями минулого століття, та посилену російською еміграцією, представленою в основному російською інтелігенцією, яка осіла в Закарпатті. Постає завдання дослідити, чому в національному житті русинів-українців в 20-30-ті роки пройшла своєрідна еволюція від консервативного москвофільства до мадяронства з фашистським відтінком.

Українофільський напрямок розвивався як природний процес, що одержав значний імпульс від української інтелігенції, яка емігрувала з Східної України та Галичини. Внаслідок напружених відносин з Польщею чехословацький уряд іноді демонстративно підтримував український напрямок, не подаваючи при цьому інші. Обидва напрями у змаганні за вплив на місцеву інтелігенцію і молодь повели між собою жорстоку боротьбу. Русинська течія, яка ледве жвотіла внаслідок державної політики мадяризації попереднього режиму, на ниві ліберальної творчості залишилась глибоко провінційною, її досягнення обмежились створенням декількох підручників для початкових класів народних шкіл і видань просвітительського характеру. До речі, і інші напрями в літературній творчості залишились на провінційному рівні і не витримали порівняння з досягненнями інших слов'янських народів в період їх національного відродження.

числі 5 монографій, обсягом 55 др. арк.; проголошено доповіді на десяти різних рівнях наукових конференцій.

Незважаючи на загальне вірне спостереження вченого про те, що Закарпаття завжди знаходилося на кордоні західної і східної культур, що тут на відносно невеликому терені, затиснутому між Ужоським і Яблонецьким перевалами і частинною Дунайською низовиною, західні та східні вітри історико-політичних та етнокультурних процесів постійно змінювалися, взаємно перепліталися та синтезувалися. Автор, однак, квантіється зробити висновок про те, що "етнічна і національна свідомість його населення мають виразний загальноукраїнський характер".

Такий, слабо підтверджений, висновок зводиться найімовірно іншим міркуванням автора про те, що "вивчати питання соціально-економічного, політичного і культурного розвитку Закарпаття XIX-XX ст." можна тільки в його історичній динаміці (історичному часі) та етнотериторіальному процесі. Не можна механічно відірвати вивчення історії Закарпаття від тих соціально-економічних і політичних структур, до яких воно входило. До яких "структур" входило Закарпаття у вказані хронологічні рамки мав би знати і старшокласник. То при чому тут "виразний загальноукраїнський характер"?

Мабуть не варто дивуватися подібним викликам науковця, яким доводиться писати в часи крутої ломки стереотипів, суспільно-політичної деформації і розбудови державності, здобуття Україною незалежності, яка до того ж виявилась результатом збігу обставин, але хоч і з даним числом потребувала ідеологічного і наукового обґрунтування. Отут наші історики виявилися "тут як тут".

Вітцем кількарічної копійки праці дослідника в царині історії, науки і культури Закарпаття став підготовлений і виданий, а згодом і перевидаваний "Малий енциклопедичний словник", де зібрано відомості про майже триста видатних - відомих і мало відомих - наших земляків або причетних до історії, науки і культури краю.

Ще більш ґрунтовно в біографіях і портретах історія Закарпаття з давніх часів до початку XX ст. подана у названій монографії неперевреного знавця минулого нашого краю проф. Данилюка Д.Д. Підтвердженням цього є вихід у світ в минулому році другої монографії, в якій історіограф вперше дослідив процес зародження і етапи розвитку історичної науки в Закарпатті з кінця XVIII до середини XX ст. Автором виявлено, проаналізовано і введено в науковий обіг спадщину всіх закарпатських вчених, розкрито суть концепції історичного

розвитку краю, показано науковий рівень їх праць, що друкувалися у Львові, Москві, С.-Петербурзі, Будапешті, Відні та інших містах. Слід відмітити, що вченому вдалося піднести регіональні події до загальноукраїнського і середньоевропейського значення, шляхом показу їх місця і ролі в єдиному історичному процесі. Інша група науковців етнологів, фольклористів під керівництвом проф. Тивоцара М.П. досліджувала "Етнокультурні та етнополітичні процеси на Закарпатті в індустріальний період (друга половина XIX - перша половина XX ст.)". Ця комплексна тема охоплювала ряд складових напрямків: від основних тенденцій розвитку етнічних процесів, їх динаміки до відображення української етнічної самосвідомості в т.ч. в усній народній творчості. Головний висновок, до якого прийшли дослідники: реалії соціального економічного, господарського і політичного розвитку Закарпаття були такими, що постійно тримали місцеве русько-українське населення у сфері чужоземних політичних впливів. Вся ж культурно-побутова традиція місцевого населення, незважаючи на давні пережитки і місцеві особливості, має виразний загальноукраїнський характер. Підтвердити такий, зміданий наперед висновок, мали досліджуване традиційне скотарство, традиційна народна архітектура українсько-угорського прикордоння, живучість народних традицій Рідва і колядування тощо.

Результати науково-дослідної роботи цієї групи впробовувалися на трьох міжнародних і одній всеукраїнській наукових конференціях, в захищеній докторській дисертації керівника, в 26 наукових публікаціях, в т.ч. в двох монографіях, загальним обсягом понад 67 др. арк.

Реалії нашого життя показують, що не всі висновки етнологів витримують випробування часом, бо їх надмірна заідеологізованість та заполітизованість, властива публікаціям першої половини 90-х років, йшли на шкоду науковості. Чимало поставлених питань залишилися відкритими, а висновки викликали неоднозначні оцінки опонентів. Це свідчення того, що проблема потребує подальшого і поглибленого дослідження. Зараз група завершує вивчення ролі і місця культурних та історичних традицій у формуванні національної свідомості на українських етнічних територіях Карпат.

Що ж до Закарпаття, то воно, як прийшли до висновку дослідники, є своєрідна господарсько-культурна та історико-етнографічна зона, територія активного взаємопроникнення господарсько-культурних традицій, простір етнічного і

політичного прикордоння, яке заселене переважно русинами-українцями, угорцями, румунами, вкрапленнями словаків, німців, євреїв, ромів та інших етносів. Отже, звідси неймонірно складна картина суміжності та взаємопроникнення ареалів різноетнічних компонентів культури, їх своєрідні внутрішні взаємозв'язки, наявність значної кількості локальних варіантів традиційної культури з різними структуруючими елементами.

Все це спонукає дослідників до визнання головної проблеми етнологічного вивчення Карпат - проблеми господарської культури, її впливу на весь комплекс культурно-побутового життя місцевого населення, проблеми етнологічних процесів та їх впливів на національний і культурний розвиток місцевого, а тепер і приїжджого населення, на традиції міжетнічного спілкування. За роки діяльності в інституті розробляється проблема "Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті в українському та європейському контексті" під керівництвом доц. Макари М.П. З вказаної проблематики вийшло понад сто публікацій, в тому числі чотири монографії окремі, розділи в колективних працях, статті, повідомлення, рецензії.

Про важливість обраної і розробленої теми свідчать міжнародні, загальнодержавні та регіональні наукові форуми, на яких виконавці проходили апробацію результатів своїх досліджень: Міжнародна наукова конференція "Національні меншини в Україні і процеси демократизації суспільства" (Ужгород, 10.1993); Науково-практичний семінар "Міжетнічні відносини в Закарпатті: історія, сучасні проблеми" (Ужгород, 12.1993); Науково-практична конференція, присвячена 50-річчю Організації Об'єднаних Націй (Ужгород, 12.1995); Міжнародний науковий семінар "З історії та сучасного розвитку національних меншин в Україні і Словаччині: проблеми і шляхи досягнення національної злагоди" (Ужгород, 5.1996); Міжнародна наукова конференція "Соціально-економічні та етнополітичні зміни у країнах Центральної і Південно-Східної Європи" (Ужгород, 9.1996); Наукові читання, присвячені 130-й річниці з дня народження М.Грушевського" (Ужгород, 10.1996); Міжнародний молодіжний семінар "Молодь: права людини і міжнаціональні відносини" (Ужгород, 6.1997); Міжнародна наукова конференція "Василь Гренджа-Донський: письменник і громадський діяч" (Ужгород, 4.1997); Науково-практична конференція "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті" (Ужгород, 6.1997); Науково-практична конференція "Рік з новою Конституцією" (Ужгород, 6.1997).

Міжнародна наукова конференція "Дослідження історії соціально-економічного, політичного і культурного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан проблеми, перспективи" (Ужгород, 10.1997); Міжнародний колоквиум "Русини у країнах Східної Європи" (Копенгаген, 11.1997); Міжнародний симпозиум "Українсько-російські відносини в контексті європейського співробітництва" (Ужгород, 6.1997); Міжнародний українсько-румунський симпозиум з питань дослідження історії регіону Верхнього Потисся (археологія, етнологія) (Сагу Марє, 11.1997); Міжнародна наукова конференція "Міжетнічні відносини в Закарпатській Україні" (Ужгород, 9.1998); Семінар голів національно-культурних товариств Закарпаття (Ужгород, 3.2000); Круглий стіл експертів "Формування стратегії національної консолідації в Україні: пошук моделей міжнаціональної інтеграції" (Ужгород, 3.2000) та інші.

Розробка теми розпочалася тоді, коли в етнополітиці, як і в науці про етнонаціональні відносини взагалі, йшла ревізія устарілих раніше положень і догм. Аналіз досить чисельних публікацій радянських, пострадянських та зарубіжних дослідників із загальних питань міжнаціональних відносин і в Закарпатті зокрема, а також з життя окремих етнічних груп показав, що порад з науковою достовірністю, значним фактажом попередні приші були позначені надмірною заідеологізованістю, значна частина з яких носила не конструктивний характер відповідно до політичних коливань попереднього режиму. Подібні вади були притаманні і новим публікаціям періоду незалежності тільки вже навпаки. Тому висвітлення різних питань досліджуваної теми потрібно подавати максимально реалістично, об'єктивно, науково обгрунтовано, бо ж головна мета дослідження полягає в тому, аби на рівні сучасних етнополітичних та етнокультурних наукових знань прослідкувати тенденції в житті домінуючої української більшості та інших найчисельніших етнічних меншин у стосунках між собою.

На основі додаткових архівних та сучасних статистичних матеріалів, а також вибіркового соціологічного дослідження, одержаних від нашої співпраці з регіональним філіалом Інституту соціології НАН України, показано динаміку демографічних змін та змін етнічної структури населення нашого краю, аналізуються соціально-економічні причини та наслідки цих явищ, що мають пряме відношення до пожевлення етнополітичного та етнокультурного життя всіх етнічних

спільнот, які сумарно формують загальну морально-психологічну атмосферу життя в багатонаціональній області.

Деякі невважені дії і заяви з боку ЗМІ, національно-культурних об'єднань та окремих т.зв. "національно свідомих" діячів спричинювало занепокоєння серед неукраїнського населення. Обвальне погіршення загального економічного і соціального становища викликало наростання невдоволення, супроводжувалося пошуками "винних" народів, тенденційним поділом на корінне і приїждже населення, протиставлення їх інтересів і т.д.

Тому вища увага була і залишається спрямована на дослідження питань, пов'язаних з забезпеченням соціально-економічних інтересів та духовних запитів різних етнічних груп населення, насамперед тих, кого в недалекому минулому рахували серед "інших", або про яких навіть говорити було "не прийнято". (Ідеться про свєрів, ромів, волохів).

Вперше в наших публікаціях з'явилися нариси історії поселення в нашому краї окремих етнічних спільнот, їх етногенез, сучасні проблеми, процес формування поліетнічної структури жителів регіону, становлення розмаїття національно-культурних об'єднань, їх роль у відродженні етнокультурних цінностей, традицій і звичаїв в сучасних суперечливих умовах переходу до ринкових відносин. Неможливо було обійти проблеми загострення взаємин між проукраїнським та прорусинським напрямками в громадсько-політичному та етнокультурному житті Закарпаття. Явище виявилось не настільки простим як здавалось на перший погляд, воно могло справити негативний вплив на етнополітичну консолідацію в регіоні. Вивчення цих питань супроводжувалося висвітленням українського законодавства в контексті міжнародних правових норм з питань життя національних меншин в умовах демократизації суспільних відносин.

Увага дослідників теми зосереджувалася на виявленні і пропаганді, в т.ч. в ЗМІ, консолідаційних мотивів у взаємовідносинах різних етнічних груп населення, їх державотворчих потенцій, ролі їх національно-культурних формувань в подальшому утвердженні і розвитку традицій толерантності, взаємної поваги і добросусідських взаємин на суспільному і побутовому рівнях життя.

Це не значить, що наші спостереження, висновки сприймалися однозначно. Однак нам вдалося уникати різкого протиставлення думок, дискусійним шляхом наблизити точки

зору, не розпалювати пристрасті навколо цих, особливо делікатних, питань у такій складній сфері людських відносин.

Впевнений, що традиції взаємотерпимості, наукової толерантності, вміння прислухатися до опонента і "почути" його оберемо і надалі. Кожен з нас розуміє, що істину завжди слід шукати десь посередині протилежних міркувань, які, до речі, мають право на існування.

Перспективу подальшого розвитку НДІ карпатознавства бачу в кадровому оновленні, в урізноманітненні напрямків досліджень, у моральній і матеріальній підтримці з боку університетського і обласного керівництва, громадськості області.